

Eesti esimesed naisnotarid

MERIKE RISTIKIVI, HELI-TRIIN RÄIS

Sissejuhatus

2015. aastal möödus 100 aastat esimeste naistudengite vastuvõtmi-
sest Tartu ülikooli üliõpilaskonda.¹ Esimeste agarate naistudengite
hulgas oli ka õigusteaduse õppijaid. Kui ülikool 1917. aastal lõpuks
hakkas naisüliõpilasi meestudengitega võrdsetel alustel vastu võt-
ma, suurenes naiste arv õigusteaduskonnas märkimisväärselt. Kahe
maailmasõja vahelisel ajal lõpetas õigusteaduskonna 1618 üliõpilast,
kellest 1475 olid mehed. Naistudengeid lõpetas selle aja jooksul 143,
mis oli 8,8% juuratudengitest.²

Võrreldes mitmete Euroopa ja muu maailma riikidega oli nais-
tudengite õppima lubamine õigusteaduse erialale ning naisjuristi-
de professionaliseerumine alanud Eestis aastakümneid hiljem. Sa-
mas võib nii Eestis kui ka Euroopas toimunud protsesside alguse
kohta tuua selgeid paralleele. Esimeseks takistuseks olid kindlasti
varasemad seadused, mis sõnaselgelt keelasid naiste lubamist tea-
tud erialadele õppima või ametitesse tööle. Eestis sätestati sooline

¹ Naiste kõrgema hariduse kohta enne 1918 lähemalt vt: Lea Leppik, „Naiste
haridusvõimalustest Vene impeeriumis enne 1905. aastat“, *Tartu Ülikooli ajaloo
küsimusi*, XXXV (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006), 34–52; Sirje Tamul,
koost, *Vita academica, vita feminea. Artiklite kogumik* (Tartu: Tartu Ülikooli Kir-
jastus, 1999); Heide W. Whelan, „The Debate on Women’s Education in the Baltic
Provinces, 1850 to 1905“, Gert von Pistohlkors, Andris Plakans, Paul Kaegbein,
koost, *Population Shifts and Social Change in Russia’s Baltic Provinces* (Lüne-
burg: Institut Nordostdeutsches Kulturwerk, 1995).

² Toomas Karjahärm, Väino Sirk, *Vaim ja võim. Eesti haritlaskond 1917–1940*
(Tallinn: Argo, 2001), 145.

võrdõiguslikkus alles Eesti Vabariigi esimese põhiseadusega, mis võeti vastu 15. juunil 1920 ning jõustus 21. detsembril 1920.³ Enamikus riikides takistas naisjuristidel karjääri alustamist ka ühiskonna üldine halvustav suhtumine naiste ülikooliõpingutesse ja üldine kahtlus naiste sobivuses juristina töötamisse.⁴ Naisi peeti sobimatuteks juristiametisse põhjendustel, et nad juhinevad oma otsuste tegemisel emotsioonidest, neil puudub loomulik analüüsivõime, loogika- ja tasakaalutunnetus ning teadmised, mis on hädavajalikud põhjenduste leidmisel. Samuti avaldati arvamust, et naiste tulek professionaalsete juristide ringi võib soodustada valimisõiguse andmist naistele ning hoogustada naisliikumist üldiselt.⁵ Alles ühiskonna kui terviku muutumine tõi kaasa ühiskonna suhtumise muutumise naisjuristidesse ja nende ametisse pääsemise õiguste laienemise.

Eestis vajati juriidilise kõrgharidusega spetsialiste kahe maailmasõja vahelisel ajal tööle mitmetesse ametkondadesse. Kõige loomulikum õigusteadlaste karjääriväljavaade on tavapäraselt töö kohtusüsteemis, advokatuuris või notariametis. Siiski ei olnud naistel erialast töökohta saada kerge nii ühiskonnas levinud eelarvamuste kui ka hiljem tiheda konkurentsi tõttu. Naiste tööhõive probleem kerkis selgemini esile 1930. aastatel, kui konkurentsi tihenemisega tööturul muutus naiste ja meeste vaheline võistlus töökohtade pärast eriti teravaks. Kui 1920. aastatel ehk iseseisvuse algul ja riigi ülesehitamise ajajärgul oli haritlastest esialgu suur puudus, mille tõttu paljud noored asusid ametisse veel enne ülikooli lõpetamist ning ülikooli lõpetanuile oli koha saamine paljudel elualadel kindlustatud, siis 1933. aastaks elati koondamiste ja vallandamiste tähe all ning esimeses järjekorras muutusid erialase hariduse kasutamise võimalused küsitavaks just naistele. Aastatel 1922–1932 ülikooli lõpetanud 77 naisjuristist tegutses 1933. aasta alguseks omal erialal 38 (veidi alla 50%), ning mitmed neist tööta-

³ Riigi Teataja 09.08.1920, 113/114, 243.

⁴ Põhjalikumalt esimeste naisjuristide haridus- ja töövõimalustest Euroopas ja maailmas vt: James C. Albisetti, „Portia Ante Portias: Women and the Legal Profession in Europe, ca. 1870–1925“, *Journal of Social History*, 33/4 (2000), 825–857; Mary J. Mossman, *The First Women Lawyers. A Comparative Study of Gender, Law and the Legal Profession* (Oregon: Hart Publishing, 2006).

⁵ Albisetti, „Portia ante Portas“, 842–844.

sid praktikantide või väikesepalgaliste kantseleiametnikena koh-tute juures.⁶

Käesolevas artiklis vaadeldakse, millised olid naisjuristide töö-võimalused notariaadis. Kohtunikuks ükski naisjurist enne Teist maailmasõda Eestis ei saanud.⁷ Vannutatud advokaatide nõukogu aruannete põhjal tegutses aastatel 1923–1939 advokaatidena kokku 42 naist. Nendest üle poole, st 22 naist võeti 1930. aastatel vastu vannutatud advokaatideks, ülejäänud 20 jäid 1940. aastani advokaadi abideks.⁸

Eesti notariaat sõdadevahelisel perioodil

Alates 1889. aastast laienes Balti kubermangudele Vene notariaal-seadus. See seadus ei defineerinud notarit kui sellist, vaid piirdus tema õiguste, kohustuste jms kirjeldamisega. Küll aga sätestas kõ-nealune seadus selgelt, et notar on riigiametnik, kellel aga ei ole õi-gust riiklikule pensionile.⁹ Eesti Vabariigi algusaastail tegutsesid veneaegsed notarid esialgu edasi, kuid juba 1. aprillil 1919 võttis Eesti Ajutine Valitsus vastu ajutise notariaalseaduse,¹⁰ mis hakkas kehtima 28. aprillil 1919. Koos nimetatud seadusega avaldati koh-tuministri põhjalik määrus notariaadi tegevuse tegelikuks käivitami-seks.¹¹

Ajutise notariaalseadusega jäeti kehtima Vene notariaalseadus, kuid selles tehti hulk muudatusi ja täpsustusi. Ajutise notariaalsea-dusega sätestati, et notariks võib olla vaid Eesti kodanik, keda pole kohtulikult karistatud vangistusega ega raskemalt ning kes ei tööta

⁶ Alma Martin, „Naiste kutseharidus ja kutseline tegevus“, *ERK (üld-, majandus- ja kultuurpoliitiline ajakiri)*, aprill/mai (1933), 131–133; A. M., „Naine võitluses olemasolu eest“, *Waba Maa*, 98 (28.04.1934), 5; „Naised olgu walwel oma õiguste eest“, *Postimees*, 296 (02.11.1936), 4.

⁷ Naisjuristide edutetest püüdlustest kohtunikuametisse kandideerimisel vt: Toomas Anepaio, *Eesti Vabariigi kohtunikekorpus (1918–1940). Väitekiri õigusteaduse magistri teaduskraadi taotlemiseks* (Tartu: Tartu Ülikool, 1993).

⁸ *Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu aruanded 1927–1939* (Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1928–1940). Eesti Advokatuuri kujunemise ja arengu kohta üldisemalt vt: Lauri Vahre, *Eesti Advokatuuri ajalugu 1919–1994* (Tallinn: Ilo, 2005).

⁹ Eesti notariaadi arenguloo kohta põhjalikumalt vt: Lauri Vahre, *Eesti Notariaadi ajalugu 1918–2003* (Tallinn: Juura, 2008), 14–15.

¹⁰ *Riigi Teataja* 24 (1919).

¹¹ Vahre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 17.

muul palgalisel riigi- ega omavalitsuse ametikohal. Tuli sooritada eksam kohtuministri nimetatud komisjoni ees, kuid eksamist võis kohtuminister vabastada isikuid, kes olid varem iseseisvalt notarina tegutsenud. Notarid nimetas ametisse kohtuminister rahukogu (hiljem nimetati need ümber ringkonnakohtuteks) ettepanekul ja ametisse astudes pidi notar andma vande. Notarid loeti ajutise notariaalseadusega riigiametnikeks Kohtuministeeriumi võimkonnas, kuid riigilt nad palka ei saanud. Notarite tasumäärad kinnitas Vabariigi Valitsus kohtuministri ettepanekul. Notariaaltoimingute keeleks kehtestati eesti keel ning kaotati ära vene keele oskuse nõue. Ajutine notariaalseadus kehtis 1940. aasta lõpuni.¹²

Hoolimata asjaolust, et notarid loeti riigiametnikeks, võib öelda, et Eestis kehtis aastatel 1918–1940 ladina tüüpi notariaat, mille põhiprintsiipide kohaselt on notar vabakutseline, sõltumatu ja erapooletu ametipidaja, kes nimetatakse ametisse eluks ajaks ning oma ametitegevuse eest vastutab notar isiklikult.¹³ Nimetatud printsiipide kõrval on olulised veel notari ametisaladuse hoidmise kohustus, kindlaksmääratud notarite arv ning riiklik järelevalve notarite ametitegevuse üle.¹⁴

Sõdadevahelisel iseseisvusajal kehtinud ajutise notariaalseaduse järgi ei olnud kõrgem juriidiline haridus tingimata nõutav, kuid seeest tuli ära teha karm eksam, ja praktikas kujunes nii, et notari ameti taotlejad olid kõik Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanud.¹⁵

Ajutise notariaalseadusega avaldatud notariaadi tegevuse täielikuks käima lükkamiseks kehtestati muu hulgas kohtuministri määrusega notarikohdade loetelu.¹⁶ Notarikohdade üldarv oli esialgu 36. Notarikohad nähti ette Tallinnasse (kuus notarit), Paldiskisse, Raplasse, Haapsalusse, Lihulasse, Hiiumaale, Kuressaarde, Rakveresse (kaks), Paidesse, Tapale, Jõhvi, Narva, Tartusse (kaks), Mustveesse, Nuustakule, Räpinasse, Võrru, Petserisse, Valka, Pärnusse

¹² Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 17–18.

¹³ K. Simmermann, „Eesti notariaadi areng 1993–2003“, *Eesti notariaadi X aastapäev* (Tallinn: Notarite Koda, 2003), 17–18.

¹⁴ Tiit Sepp, „Eessõna“, *Eesti notariaadi X aastapäev* (Tallinn: Notarite Koda, 2003), 5.

¹⁵ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 115.

¹⁶ Erinevalt advokaadist, keda loeti nn vaba elukutse esindajaks, ei võinud notar seega asuda tegutsema seal, kus ta ise arvas õigem olevat, vaid ainult seal, kuhu kohtuministri poolt oli loodud vastav notari ametikoht. Vahtre, *Eesti notariaadi ajalugu*, 18–19.

(kaks), Viljandisse (kaks), Tõrvasse, Põltsamaale, Vändrasse ja Heinastesse. Ühtegi naisnotarit notariaadi algusaastatel ametis ei olnud.

1920. aastate alguses alustati uute notarite ametisse nimetamist. Olgugi et notareid oli vähem kui seaduses ette nähtud, ei olnud 1920. aastate alguses notarikohtade järele väga tungivat nõudlust ning mõned notarikohad seisid lausa aastaid täitmata.¹⁷ Mõnes kohas ei soovitudki notarit, tuues põhjuseks, et see viib ümberkaudsete notarite teenistuse veelgi alla. Teenistus oli seega väike ning esines juhtum, kus notarina töötav isik palus end ametist vabastada ning asus tööle kinnistusjaoskonna sekretärina (võimalik, et selle peapõhjuseks oli kinnistusjaoskonna sekretärile määratud kindel kuupalk). Notarite materiaalne kuldaeg algas majanduskriisi ajal 1920.–1930. aastate vahetusel.¹⁸

Majanduskriisi ajal, kui notarite teenistus tõusis, aga paljudel teistel aladel see langes, ettevõtted läksid pankrotti või töötajad jäid tööta, muutus notariamet enneolematult populaarseks ning suurenes esiteks surve uute kohtade loomiseks, teiseks aga tung nii loodavatele kui vabanevatele notarikohtadele. Aastatel 1928–1931 loodi juurde 11 notarikohta.¹⁹

Notaritel puudus oma kutsealane ühendus kuni 26. veebruarini 1933, mil Tallinnas toimus üleriiklik notarite kongress, kus otsustati asutada Eesti Notarite Ühing.²⁰ Eesti Notarite Ühing pidi olema kolleegide vabatahtlik liit, kuid tegelikult hakkasid ühingusse kuuluma peaaegu kõik notarid.²¹ Ühing oli ellu kutsutud ja seatud kaitsma notarite ühiseid huve ja tegelema üldistustööga arutelude ja kohtupretsedentide tutvustamise kaudu.²² Ühingu loomist kajastavas artiklis ajalehes Postimees märgiti ühingu loomise eesmärkidest ära notariaadi kui avalik-õigusliku instituudi igakülgne arendamine,

¹⁷ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 24–25.

¹⁸ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 45, 47.

¹⁹ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 61.

²⁰ „Notarid algatavad uuendusi. Notarite kongressil asutati notarite ühing“, *Postimees*, 49 (28.02.1933), 3.

²¹ Seda vaid ühe erandiga – ühingusse ei kuulunud tollane Tartu notar Joosep Kallas. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 92.

²² Lisaks eeltoodud eesmärkidele oli ühingu raames võimalik algatada põhimõttelisi arutelusid notariaadi kitsaskohtade, üldiste arengusuundade ja tuleviku üle. Ühingu loomise otsustavaks ajendiks oli üha enam leviv arusaam notariaadi reformimise vajadusest. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 92.

oma liikmete kutsetegevuse ühtlustamine, kutse-eetika üle valvamine, kutse-eetiliste normide määramine. Ühtlasi märgiti kõnealuses artiklis, et kongressil tunnistati vajalikuks notariaati reformida, „kuna seadus, mille alusel notariaat praegu töötab, on vana ja ei vasta praegusaja nõuetele“.²³

Eesti Notarite Ühing asus aktiivselt välja töötama uue notariaalseadustiku eelnõu projekti,²⁴ kuid enne Eesti annekteerimist NSV Liidu poolt 1940. aasta suvel notariaalseadustiku vastuvõtmiseni ei jõutudki.

Notarite ametisse määramisega seotud probleemid

Notarite sissetulekut tabas madalseis siis, kui see muudes valdkondades hakkas läbi saama, st aastail 1931–1933, ning olemasolevad notarid ise olid mitmes kohas vastu uute notarikohtade loomisele, tuues põhjuseks tööhulga ja sellest tingituna ka saadavate tasude vähenemise. Näiteks 26. augustil 1933. aastal pöördus neli notarit²⁵ Tartu-Võru Rahukogu poole ettekandega seoses kohtu- ja siseministri 3. juuni 1933. aasta määrusega nr 337,²⁶ mille kohaselt oli notarikohtade nimestikku täiendatud uue notarikohaga Antsla alevis. Nad palusid rahukogul astuda samme kohtu- ja siseministri ees, et jätta Antsla notari koht vakantseks kuni majanduslikult soodsamate aegade saabumiseni. Notarid põhjendasid oma taotlust esiteks sellega, et Antsla alev asub Võru ja Valga linna vahel raudtee ääres, seega Antsla elanikel on mõlemale linnale soodne juurdepääs. Teiseks tõid nad välja, et Võru ja Valga notarite tööhulk on eelnevate aastate jooksul tunduvalt vähenenud, seega Antslasse notari määramisega võib senine töötasu niivõrd väheneda, et ei võimaldaks ei neil ega ka Antsla notaril piisavat äraelamist, mis omakorda võis nende hinnangul viia notarid majanduslikesse raskustesse ning see kõigutaks

²³ „Notarid algatavad uuendusi”, *Postimees* (28.02.1933).

²⁴ Koostati kaks seaduseelnõud: esimene 1934. ja teine 1937. aastal, kusjuures teise eelnõu arutamisel tekkisid seaduseelnõu väljatöötamise töögrupis palavad vaidlused selle üle, kas notarit peab seaduses nimetama „riigiteenijaks“ või vabakutseliseks. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 94–97.

²⁵ Võru notarid August Sermat ja Peeter Erg ning Valga notarid Arnold Treufeldt ja Hans Tuul. ERA, 76-1-348 (nummerdamata).

²⁶ Riigi Teataja, 49 (1933).

usaldust notari vastu ja kutsuks esile muidki soovimatuid tagajärgi. Veel leidsid nad, et silmas pidades notari suurt varanduslikku vastutust ja asjaolu, et notar riigilt palka ei saa ega ole ka pensioniõiguslik, peaks notari töötasu võimaldama äraelamise notarile ja ta perekonnale ning töötasust peaks notar koguma kapitali, et vanaduse või invaliidsuse korral end elatada, mitte aga jääda riiklikule hoolekandele või seltskondlikule toetusele.²⁷

1930. aastate algusest on tuua aga ka vastupidiseid näiteid, kus kohalikud äriühingud ja elanikud taotlesid kohtu- ja siseministrilt notarikoha loomist. Näiteks esitasid mitmed äriühingud²⁸ ühise palvekirja kohtu- ja siseministrile 1932. aasta novembris, milles palusid luua notarikoha Järva-Jaani alevikku ning põhjendasid oma taotlust muu hulgas sellega, et Järva-Jaani alevik oli muutunud tollal majanduslikuks keskkohaks ja alevikku oli koondunud ligi 50 mitmesugust äri- ja tööstusettevõtet, kes oma ettevõtmistes pidid tihti notari poole pöörduma.²⁹ Märgitakse, et lähimad notarid olid Tapal ja Paides ning nendega läbikäimine kauge maa tõttu ettevõtetele väga tülikas ja kulunõudev. Lisaks toodi palvekirjas välja, et kohaliku notari puudumisel olid lepingud jäänud tihti tempelmaksustamata, neid tehti kodusel viisil, mis omakorda oli asjaosalistele kaasa toonud trahvid; volikirjad vormistati puudulikult; äriraamatute väljavõtteid ei saanud tõestada jne. Kohalikud ettevõtjad avaldasid kõnealuses pöördumises arvamust, et juhul kui kohtu- ja siseminister leiab, et notarikoha loomine oleks notarile liialt vähetasuv, võiks notari ametikohustused panna esialgu kohalikele rahukohtunikule.³⁰ Kuna kõnealune palvekirja soovitud tulemust ei toonud ning notarikohta Järva-Jaani ei loodud, saatis Järva-Jaani Ühispank mõni kuu hiljem, 1933. aasta kevaldel nüüd juba majandusministrile teise ja palju pikema kirja, milles palus majandusministrit tegeleda tagajärjeta jäänud äriühingute ja eraisikute taotlustega Järva-Jaani notarikoha loomisel.³¹

²⁷ Ettekanne Tartu-Võru Rahukogule. ERA, 76-1-348 (nummerdamata).

²⁸ Teiste hulgas näiteks Järva-Jaani Ühispank, Järva-Jaani Piimaühistu, Järva-Jaani Tarvitajate Ühisus, Koeru Ühispank. ERA, 76-1-348 (nummerdamata).

²⁹ Kui oluline antud notarikoha loomine kohalikele oli, näitab ka asjaolu, et ajalehes Postimees ilmus ministeeriumile palvekirja esitamise kohta ka vastavasisuline teade. „Järva-Jaani notar“, *Postimees*, 269 (16.11.1932), 5.

³⁰ Palve kohtu- ja siseministeeriumile, november, 1932. ERA, 76-1-348 (nummerdamata).

³¹ Järva-Jaani Ühispanga kiri majandusministrile Järva-Jaani avaliku notari ametikoha asutamise küsimuses. ERA, 76-1-348 (nummerdamata).

Ka Räpinas oodati notarikoha täitmist 1932. aasta alguses, sest asjaajamine linnades oli muutunud kohalike arvates tülikaks pika vahemaa tõttu, mispeale arvestades ümbruskonna nõuete ja soovidega oli vallavalitsus esitanud vastava sooviavalduse kohtu- ja siseministrile.³² Olgu siinkohal märgitud, et nii Järva-Jaani kui ka Räpina said hiljem notarid, mille kohta ilmusid ka vastavad teated ajalehes *Postimees*.³³

Üldiselt tuleb nentida, et notarite kohta ajalehtedes ilmunud teated sisaldasid infot notarite ametisse nimetamiste,³⁴ ümberpaigutamiste,³⁵ ametist lahkumiste,³⁶ surmade,³⁷ juubelite³⁸ ja notarite sooritatud kuritarvituste³⁹ kohta. Notarite kuritarvituste kohta avaldati muu hulgas arvamust, et sellised rikkumised olid muutunud kurvas-tavalt igapäevasteks ning kaheldi, kas notareid pole liiga palju. Ühtlasi küsiti, kas pole kuritarvitused mitte tingitud notarite väikesest sissetulekust, vähesest tööst ja väikestest tuludest.⁴⁰

Esimene naisnotar Ilma Sarepera

Enne 1936. aastat ei olnud ükski naisjurist esitanud notariks nimetamise avaldust. Pärast Viljandi notari Peet Sarepera⁴¹ surma nimetatud aasta kevadel esitas avalduse notariks nimetamiseks lahkunu

³² „Räpina ootab notarit“, *Postimees*, 32 (07.02.1932), 5.

³³ Järva-Jaanisse määrati notar umbes aasta hiljem. „Notar Järva-Jaanis“, *Postimees*, 269 (16.11.1933), 6; „Räpina sai notari“, *Postimees*, 75 (01.04.1932), 5.

³⁴ „Paides uus notar“, *Postimees*, 302 (06.11.1930), 5; „Uus notar Rakveres“, *Postimees*, 4 (06.01.1932), 6; „Antsla sai notari“, *Postimees*, 241 (14.10.1933), 1.

³⁵ „Vändrasse notariks Voldemar Üprus“, *Postimees*, 159 (14.06.1934), 5; „Uus notar Elva“, *Postimees*, 98 (09.04.1935), 7.

³⁶ „Valga notar A. Treufeldt lahkus“, *Postimees*, 6 (07.01.1935), 6.

³⁷ „6. nov. suri Narva notar Jaak Vaabel“, *Postimees*, 301 (07.11.1936), 7; „25. mail suri Rakveres sealne notar Karl Hannus“, *Postimees*, 135 (22.05.1937), 4.

³⁸ „Notar A. Siska 10. a ametijuubel“, *Postimees*, 38 (14.02.1932), 5; „Notar M. Juurik 50-aastane“, *Postimees*, 296 (02.11.1936), 7.

³⁹ „Veel üks Mustla notari läbi kannatanu“, *Postimees*, 119 (03.05.1934), 2; „End. Mustla notar süüpingil“, *Postimees*, 294 (27.10.1934), 4; „Elva notari tegevuse uurimine jätkub“, *Postimees*, 324 (26.11.1934), 7; „Notar kuritarvitajana“, *Postimees*, 25 (26.01.1935), 7; „Notar Tuksami kuritarvitused“, *Postimees*, 27 (28.01.1935), 3; „Valitsus tagandas Tuksami“, *Postimees*, 37 (07.02.1935), 6.

⁴⁰ „Kroonik. Päevast päeva“, *Postimees*, 27 (28.01.1935), 3.

⁴¹ Peet Sarepera sündis 07.06.1873, suri 03.03.1936; töötas 1893. aastast arstiõpilase ja kohtukantseleiametnikuna Viljandis, 1918. aastast krepostijaoskonna sekretärina Viljandis ning 1926. aastast notarina Viljandis. *Järva Teataja*, 28 (06.03.1936), 6.

tütar Ilma Sarepera, kes nimetati ametisse kohtuministri käskkirjaga 21. novembrist 1936.⁴²

Ilma Sarepera (ka nimekujuga Saarepera) sündis 23. detsembril 1912. aastal (vkj 10.12.1912) Viljandis. Peet ja Julie Johanna Mathilde Sarepera peres oli kolm last, Ilma sündis teisena. Ilma Sarepera õppis Viljandi Eesti Haridusseltsi tütarlaste õigustega eragümnaasiumis, mille lõpetas 6. juunil 1930. aastal.⁴³ Ta jätkas õpinguid Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas, mille lõpetas 21. detsembril 1934.⁴⁴ Noore ja tubli juuratudengina töötas ta juba enne ülikooli lõpetamist, alates 1. septembrist 1932, seega ligi neli aastat Viljandis oma isa Peet Sarepera kontoris palgalise ametnikuna. Ajavahemikul 10. juulist 1. detsembrini 1936 töötas ta palgalise ametnikuna notar Elmar Joaste Viljandi kontoris.⁴⁵

Pärast isa surma kandideeris Ilma Sarepera Viljandis isast vabanenud notarikohale.⁴⁶ Ta sooritas koha saamiseks notarieksami Viljandi ringkonnakohtu juures.⁴⁷ Peet Sarepera kohale kandideeris teiste seas ka Ilma Sarepera tolleaegne töödaja Võhma notar Elmar Joaste, kes osutuski valituks Viljandi notari kohale.⁴⁸

Umbes nädal enne Elmar Joaste Viljandi notariks kinnitamist ja sellekohase teate ilmumist pressis⁴⁹ jõudis ajalehes *Postimees* aga ilmuda sõnum selle kohta, et kõige tõenäolisemaks kandidaadiks kõnealusele notarikohale on hoopis Viljandi Ringkonnakohtu üldsekretär Heinrich Viidekop.⁵⁰ Nagu enne märgitud, kinnitati pärast Peet Sarepera surma vakantseks jäänud notari kohale siiski Elmar Joaste.

Ilma Sarepera kandideeris aga Elmar Joastest tühjaks jäänud Võhma notari kohale ning väga noorena (mitte veel isegi 24-aasta-

⁴² Kohtuministri 12.11.1936 käskkirja arhiivimaterjalidest ei leia, kuid ametisse nimetamise konkreetne kuupäev sisaldub Ilma Sarepera 08.11.1937 palves kohtuministrile. ERA, 76-1-352 (nummerdamata).

⁴³ EAA, 2100-1-14218, l. 4, 30, 32, 34; EAA, 3149-1-103, l. 13, 177.

⁴⁴ EAA, 2100-1-14218, l. 1, 11, 34.

⁴⁵ Ilma Sarepera teenistustoimik. ERA, R-924-1-339 (nummerdamata).

⁴⁶ „Wiljandi kolmanda notari koht täitmisele“, *Postimees*, 114 (29.04.1936), 3.

⁴⁷ ERA, R-924-1-339 (nummerdamata).

⁴⁸ „Wiljandi kolmanda notari koht täitmisele“, *Postimees*, 29.04.1936.

⁴⁹ Teade ilmus sõnastuses: „Viljandi kolmanda notari kohale on kohtuministeerium kinnitanud senise Võhma notari Elmar Joaste.“ „Kolmandaks notariks E. Joaste“, *Postimees*, 160 (16.06.1936), 6.

⁵⁰ „H. Viidekop kolmandaks notariks?“, *Postimees*, 153 (09.06.1936), 9.

Foto 1. Esimene naisnotar Ilma Sarepera.

seks saanuna) kinnitati ta sellele kohale kohtuministri 12. novembri 1936 käskkirjaga. Vandetöotuse andis Ilma Sarepera 30. novembril 1936 ning ametikohustuste täitmisele Võhmas asus ta 8. detsembril samal aastal.⁵¹

Esimese naisnotari ametisse nimetamise kohta ilmus 1. detsembri 1936 ajalehes *Postimees* alljärgnev sõnum: „Esimene naisnotar andis ametitöotuse. Esmaspäeval andis Viljandi ringkonnakohtu avalikul korraldaval istungil ametitöotuse uus Võhma notar prl. Ilma Sarepera, kadunud Viljandi notar P. Sarepera tütreid, kes on esimeseks naisnotariks Eestis. Temalt võttis ametitöotuse Viljandi ringkonnakohtu esimees J. Tepandi. Peale kohtu esimehe ilmusid talaarides saali veel 9 kohtunikku, abiprokurör O. Sein ja ringkonnakohtu üldsekretär Viidekop.“⁵² Veel enne selle teate avaldamist ning

⁵¹ ERA, R-924-1-339 (nummerdamata).

⁵² „Esimene naisnotar andis ametitöotuse“, *Postimees*, 325 (01.12.1936), 3.

vaid kolm päeva pärast Ilma Sarepera notarikohale kinnitamist oli jõudnud ajalehes *Postimees* ilmuda ka artikkel, milles olid ära nimetatud väga paljud tunnustatud naised erinevatel kutsealadel, nende seas ka Ilma Sarepera. Tema kohta märgiti, et ta oli Eesti esimene naisnotar ja ühtlasi ka noorim notar Eestis, olles ametikohale saanud vaid 24 aasta vanusena.⁵³

Esitanud 8. novembril 1937 kohtuministrile palve, kandideeris Ilma Sarepera Mõisakülas vakantseks jäänud notarikohale. Oma taotluses märkis ta, et notaritöö hulk on Võhmas väga väike ning ei ole mingeid väljavaateid tööhulga suurenemiseks. Lisaks märkis ta, et vähene töötasu teeb väga raskeks kontori ülalpidamise ja elamiskulude katmise. Ühtlasi avaldas ta lootust, et Mõisaküla suurema keskusena võimaldab laiemat tegevuspiirkonda.⁵⁴ Edestades seitset meeskandidaati paigutati Ilma Sarepera kohtuministri 27. novembri 1937 käskkirjaga Võhmast ümber notariks Mõisakülle,⁵⁵ kus ta alustas tegevust 18. detsembril 1937. aastal.⁵⁶ Kohtuministri 22. septembri 1939 käskkirjaga paigutati Ilma Sarepera ümber Põltsamaa notari kohale, mistõttu Mõisakülas lõpetas ta tegevuse 6. oktoobril 1939 ning alustas Põltsamaa notarina tegevust 10. oktoobril 1939.⁵⁷ Põltsamaal tegutses Ilma Sarepera notarina kuni notarikohtade likvideerimiseni 1. jaanuaril 1941.⁵⁸ Arhiivis leiduvatest dokumentidest nähtub, et ajavahemikul veebruarist 1941 kuni juulini 1941 töötas Ilma Sarepera Viljandi riiklikus notariaalkontoris vanema notarina.⁵⁹ Kui kaua ta nimetatud notariaalkontoris töötas, arhiivimaterjalidest ei selgu. Ilma Sarepera surma kohta ajalehes Eesti Sõna ilmunud teates nimetati teda Põltsamaa notariks,⁶⁰ seega tõenäoliselt töötas ta enne surma taas notarina Põltsamaal.

Ilma Sarepera tegutses aktiivselt mitmes ühingus ja seltsis. Oma elulookirjelduses on ta märkinud, et ta kuulus ajavahemikul 1937–

⁵³ „Naiste pioneeritöö kultuuripõllul“, *Postimees*, 309 (15.11.1936), 3.

⁵⁴ Ilma Sarepera 08.11.1937 palve kohtuministrile. ERA, 76-1-352 (nummerdamata).

⁵⁵ Kohtuministri 27.11.1937 käskkiri nr 27. ERA, 76-1-352 (nummerdamata).

⁵⁶ Kohtuministeeriumi 23.12.1937 teadaanne. ERA, 76-1-352 (nummerdamata).

⁵⁷ ERA, R-924-1-339 (nummerdamata); Põltsamaa notari Ilma Sarepera aruanded. ERA, 2121-1-108.

⁵⁸ Ilma Sarepera teenistustoimik. Elulookirjeldus. ERA, R-924-1-339 (nummerdamata).

⁵⁹ ERA, R-924-1-339 (nummerdamata).

⁶⁰ „Maeti notar Ilma Saarepera“, *Eesti Sõna*, 216 (16.09.1944), 3.

1939 Naiskodukaitssesse, oli lühemat aega Mõisaküla Skaudisõprade Seltsi liige, kuulus üliõpilaskorporatsiooni Filiae Patriae ning oma ameti tõttu Eesti Notarite Ühingusse.⁶¹

Ilma Sarepera suri 1944. aasta septembrikuu esimeses pooles.⁶² Esimese naisnotari ametisse nimetamise ning tema notarina töötamise tähtsust iseloomustab ilmekalt tema surma ja matuse kohta 16. septembril 1944 ajalehes Eesti Sõna ilmunud teade: „Maeti notar Ilma Saarepera. Käesoleva nädala keskel maeti Jaani koguduse kalmistule Põltsamaa notar Ilma Saarepera. I. Saarepera oli ainus Eesti naisnotar. Pärast Viljandi gümnaasiumi ta lõpetas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 1934. a. Samal aastal määrati I. Saarepera notariks Võhma; hiljem oli ta samas ametis Mõisakülas ja Põltsamaal.“⁶³

Viimati nimetatud teates sisalduvast väljendist „I. Saarepera oli ainus Eesti naisnotar“ nähtub, et kuni Ilma Sarepera surmani 1944. aasta septembris ei töötanud Eestis notarina tõepoolest mitte ühtegi teist naist. Nagu eespool mainitud, ei nähtu arhiivides leiduvatest andmetest, et ükski naisjurist oleks esitanud ka taotlust notariks nimetamise kohta. Tõenäolistelt pelutas naisi notariametist eemale meesnotarite suur konkurents ning sissetulekute ja kontori ülevõlpidamise võimalik ebastabiilsus.

Notariaat ja naisnotarid nõukogude perioodi alguses

Eesti annekteerimine NSV Liidu poolt tõi notariaadi alal 1941. aasta algul (sisuliselt vaid järgneva kaheksaks kuuks) kaasa põhimõttelised muudatused. Senistest (faktiliselt) iseseisvatest notaritest, kes pidid oma töös järgima seadust ning oma äraelamise eest hoolitsema ise, said kindla kuupalgaga riigiametnikud. Notariaat hakkas notarite asemel koosnema notariaalkontoritest, mis allusid ENSV Kohtu Rahvakomissariaadile.⁶⁴

⁶¹ Ilma Sarepera teenistustoimik. Elulookirjeldus. ERA, R-924-1-339 (nummerdamata).

⁶² Täpne surmadaatum arhiividokumentides puudub.

⁶³ „Maeti notar Ilma Saarepera“, *Eesti Sõna* (16.09.1944). Ilma Sarepera täpne surma- ega matmisaeg ei selgu ka Eesti kalmistute veebilehelt www.kalmistud.ee, kus on märgitud üksnes aasta 1944.

⁶⁴ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 101.

Arhiividokumentidest ei nähtu, et lühikesel esimese Nõukogude okupatsiooni ajal oleks naisterahvad alustanud tööd notarina. Nõukogulik notariaalkontorite võrk sai eksisteerida vaid veidi üle poole aasta. 1941. aasta sügiseks oli Eesti juba Saksa võimu all, mis omakorda tõi kaasa olukorra, kus kõik vanad notarid hakkasid taas tegutsema kuni 21. juunini 1940 kehtinud õigusaktide alusel.⁶⁵

Pärast Eesti teistkordset annekteerimist Nõukogude Liidu poolt 1944. aasta sügisel avati ruttu, juba 1944. aasta oktoobris ka notariaalkontorid.⁶⁶ 1941. aastal kehtestatud riiginotariaadi määrustiku⁶⁷ kohaselt pidi notaril olema kõrgem juriidiline haridus. Kõrgemat juriidilist haridust ei nõutud isikutelt, kes olid vähemalt viis aastat tegutsenud kohtunikuna või „notariaadi alal“.⁶⁸ NSV Liidu tagalas Jegorjevskis lõpetas 1944. aastal notarite kolmekuulised kursused 11 inimest,⁶⁹ nende hulgas mitu naist. 26. jaanuaril 1945 andis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu välja määruse, millega tehti järeleandmisi, nimelt täiendati riiginotariaadi määrustiku § 4 selliselt, et isikute puudumisel, kes vastaksid kehtestatud nõuetele, võis notariks nimetada ka isikuid, kes on lõpetanud notarite ettevalmistuskursused.⁷⁰

Sellisel kiirkorras kaadri ettevalmistamisel oli nii ideoloogiline kui ka praktiline aspekt. Ühelt poolt sooviti täita kohad endisaegsete kodanlaste asemel kiiremas korras nõukogude inimestega, kes olid saanud nõukoguliku hariduse ja omandanud nõukogulikud arusaamad elust üldse ning õigussüsteemist iseäranis.⁷¹ Teisalt valitses sõjakaotuste, pagemiste, küüditamiste ja muude massirepressioonide tõttu puudus erialase ettevalmistusega spetsialistidest. Teine maailmasõda ja okupatsioonid olid Eesti juristkonnale katastroofilised.⁷² Naiste osakaal Eesti notarite hulgas suurenes, samas ei saa siiski

⁶⁵ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 102.

⁶⁶ Sellisena nagu notariaalkontorid olid 1941. aastal esimese Vene okupatsiooni perioodil lühikeseks ajaks kehtestatud. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 107.

⁶⁷ *ENSV Teataja*, 71 (1940), 978.

⁶⁸ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 115.

⁶⁹ Toomas Karjahärm, Väino Sirk, *Kohanemine ja vastupanu. Eesti haritlaskond 1940–1987* (Tallinn: Argo, 2007), 444.

⁷⁰ ERA, R-984-4-777, l. 10.

⁷¹ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 115.

⁷² Karjahärm, Sirk, *Kohanemine ja vastupanu*, 428.

täheldada naisjuristide väga suurt tungi notariteks, sest mõned ettenähtud notarikohad olid ikkagi pidevalt täitmata. Näiteks kavandatud 29 kontorist oli 1945. aasta juulikuuks avatud vaid 19 kontorit.⁷³ 1949. aasta aprillikuus töötas 26 kontorist kokku 28 notarit, neist 11 naist, kõik olid eestlased.⁷⁴

Ilma Sarepera järel järgmised naisnotarid nimetati ametisse 1944. aasta oktoobris, kui hakati kiirelt taastama notariaalkontorite tegevust. Mitte ükski 1944. aastal notariks määratud naisterahvas ei olnud omandanud kõrgemat juriidilist haridust. Enamik neist läbis enne ametisse astumist notarite ettevalmistuskursused. Kaks 1944. aastal notariaalkontorisse tööle määratud naist töötasid teatava aja notarina ilma igasuguse juriidilise ettevalmistuseta, kuid omandasid juriidilise hariduse hiljem Tallinna Juriidilises Koolis. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanute nimekirjast⁷⁵ ei nähtu, et ükski 1944. aastal notariaalkontorisse tööle asunud naistest oleks seal õppinud ka hiljem notariks olemise ajal. Üldjuhul oli tegu noorte, keskmiselt 22–28 aasta vanuste naistega, välja arvatud kaks, kel oli vanust üle 40.

1. oktoobrist 1944 määrati Rakvere riiklikusse notariaalkontorisse notariks Valentina Baumverk.⁷⁶ Ajavahemikul juulist oktoobrini 1944 oli Valentina Baumverk läbinud notarite ettevalmistuskursused Moskva oblastis Jegorjevskis. Rakvere riiklikus notariaalkontoris töötas ta notarina kuni 1946. aasta novembrini, mil ta valiti rahvakohtunikuks Rakvere I jaoskonna rahvakohtusse.⁷⁷ Valentina Baumverk oli 1937. aastal lõpetanud Jõhvi Humanitaargümnaasiumi, aastatel 1939–1940 töötas kassapidajana Tallinna ja Jõhvi kauplustes, oktoobrist 1941 kuni jaanuarini 1941 töötas arveametnikuna prokuratuuris Paide linnas, jaanuarist 1941 kuni juulini 1941 kohutäiturina Jõhvi rahvakohtus. Juulis 1941 lahkus ta Eestist ning töötas 1944. aasta juulini põllutöölisena Gorki oblasti Bori rajooni

⁷³ ENSV Rahvakomissariaadi 10.07.1945 määruse punktis 1 nimetati ära ka kohad, kus kontorit selleks ajaks veel avatud ei olnud. ERA, R-984-4-777, l. 32.

⁷⁴ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 114.

⁷⁵ *Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanute ja õigusteadust õpetanute nimekiri 1919–1989* (Tartu: Tartu Ülikool 1989).

⁷⁶ Valentina Baumverk sündis 19.02.1919 Ida-Virumaal Toila külas töölisperre, vanemad olid kalurid, hiljem töötas isa Vladimir Baumverk Kukuruse kaevanduses kaevurina, rahvuselt eestlane. ERAF, 1-6-4984, l. 3, 9, 19.

⁷⁷ ERAF, 1-6-4984, l. 4p.

kolhoosis. Pärast notarite ettevalmistuskursuste läbimist Jegorjevskis naasis ta Eestisse ning asus notarina tööle Rakveres.⁷⁸ Valentina Baumverk oli Üleliidulise Kommunistliku Partei liige alates 1946. aastast.⁷⁹

8. oktoobril 1944 Eesti NSV Rahvakomissari käskkirjaga nr 53 määrati alates 1. oktoobrist 1944 Viljandi riikliku notariaalkontori notariks Hilda Järvila.⁸⁰ Hilda Järvila⁸¹ läbis 1944. aastal notarite ettevalmistuskursused Jegorjevskis ja oli aastatel 1944–1945 Kilingi-Nõmme riikliku notariaalkontori juhataja.⁸²

1944. aastal määrati riikliku notarina ametisse Erika Keviš,⁸³ kes oli Narva riiklikus notariaalkontoris ametis vanemnotarina aastatel 1944–1983. Ta oli omandanud keskhariduse ning 1944. aastal läbis notarite ettevalmistuskursused Jegorjevskis.⁸⁴

1944. aastal määrati riikliku notarina ametisse juriidilise haridusega Elvi Rüüsak,⁸⁵ kes töötas notarina Paides aastatel 1944–1947. Aastatel 1948–1950 töötas ta konsultandina ning aastatel 1950–1963 taas riikliku notarina Viljandis. Juriidilise hariduse omandas Elvi Rüüsak 1947. aastal, mil lõpetas Tallinna Juriidilise Kooli.⁸⁶

1944. aastal astus ametisse Helde Laas,⁸⁷ kes töötas aastatel 1944–1949 riikliku notarina Kuressaares. Helde Laas oli samuti 1944. aastal läbinud notarite ettevalmistuskursused Jegorjevskis.

1944. aasta oktoobris määrati Pärnu riiklikusse notariaalkontorisse konsultandiks Salme Sosi ning aprillis 1945. aastal sai ta sama notariaalkontori juhatajaks.⁸⁸ Salme Sosi⁸⁹ lõpetas 1924. aastal Tar-

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ ERAF, 1-6-4984, l. 1p.

⁸⁰ EAA, M-785-1-5, l. 1.

⁸¹ Hilda Järvila sündis 15.04.1918 (isanimi Jaan) Viljandimaal Viljandi vallas. 1937. aastal lõpetas Viljandi Erakaubanduskooli. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 238.

⁸² Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 238.

⁸³ Erika Keviš (snd Torbek) sündis 16.02.1922 Leningradi oblastis Novgorodi rajoonis Pahotno-Gorski külas. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 240.

⁸⁴ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 240.

⁸⁵ Elvi Rüüsak (snd Jaanovits) sündis 21.11.1916 Tartus. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 259.

⁸⁶ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 259.

⁸⁷ Helde Laas sündis 03.11.1921 Saaremaal Torgu vallas. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 245.

⁸⁸ ERAF, 147-3-450, l. 6.

⁸⁹ Salme Sosi (snd Virro, isanimi Karl) sündis 23.08.1903 Tartus töölis perekonnas. ERAF, 147-3-450, l. 5, 8.

tu Tütarlaste Gümnaasiumi ning samal aastal ka kaks raamatupidamiskursust, aastatel 1924–1925 oli Tallinnas Harju-Pangas diskonto osakonnas praktikant. Aastatel 1925–1926 töötas Salme Sosi Tallinna valmisriieteäris pearaamatupidaja abina, aastatel 1926–1927 Tallinnas vanemarveametnikuna. Olles vahepealsetel aastatel kodune, läbis ta 1940–1941 mitu meditsiiniõdede kursust. Viibides alates 1941. aasta juunist Nõukogude Liidu tagalas, töötas ta aastatel 1942–1944 Kasahstanis Džambuli linnas meditsiiniõena. 1944. aastal läbis ta notarite ettevalmistuskursused Jegorjevskis, misjärel määrati 1944. aastal konsultandiks Pärnu riiklikku notariaalkontorisse.⁹⁰ Salme Sosi lahkus ametist 1949. aastal.⁹¹ Kommunistlikku Parteisse ta ei kuulunud.⁹²

1944. aastal määrati Rakvere riiklikusse notariaalkontorisse konsultandina tööle juriidilise hariduseta Ksenia Tamm,⁹³ kes töötas seal konsultandina kuni 1947. aastani. Aastatel 1947–1949 töötas ta riikliku notarina Jõhvis ning 1949–1952 riikliku notarina Tallinnas. Juriidilise hariduse omandas ta 1951. aastal, kui lõpetas Tallinna Juriidilise Kooli.⁹⁴

1945. aastal järgnes eelnimetatud naistele juriidilise hariduseta Elvi Kalvet,⁹⁵ kes töötas aastatel 1945–1959 riikliku notarina Jõgeval.⁹⁶ Tema madala haridustaseme kohta tehti talle ka märkus ettekandes, mis oli koostatud 1949. aasta aprillis-mais notariaalkontori-tes läbiviidud kontrolli kohta.⁹⁷

Juriidilise hariduseta oli ka 1945. aastal ametisse määratud Minna-Marie Künnap,⁹⁸ kes töötas aastatel 1945–1955 riikliku notarina Tõrvas ja aastatel 1955–1976 Valgas. Notarina töötamise ajal õp-

⁹⁰ ERAF, 147-3-450, l. 6, 8.

⁹¹ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 263.

⁹² ERAF, 147-3-450, l 5p.

⁹³ Ksenia Tamm (snd Koov) sündis 25.11.1899 Saaremaal Kuressaare vallas. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 264.

⁹⁴ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 264.

⁹⁵ Elvi Kalvet (snd Kustlov, seejärel Kreevald) sündis 26.01.1909 Tartumaal Jõgeva vallas. Lõpetas 1929 Tartu Kommertsgümnaasiumi, aastatel 1930–1941 töötas kantseleiametnikuna Jõgeva jaoskonnakohtus, aastatel 1941–1944 oli kodune, 1944–1945 töötas sekretärina. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 238.

⁹⁶ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 238.

⁹⁷ ERA, R-984-4-798, l. 5.

⁹⁸ Minna-Marie Künnap (snd Jõgi) sündis 10.10.1917 Valgamaal Helme vallas. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 244.

pis Minna-Marie Künnap Tallinna Juriidilises Koolis, mille lõpetas 1948. aastal⁹⁹ ning 1958. aastal lõpetas ta Tartu Riikliku Ülikooli õigusteaduskonna.¹⁰⁰

1. detsembril 1945 määrati Kilingi-Nõmme jaoskonna rahvakohetu juurde notariks Linda Ivanova,¹⁰¹ kellel oli selleks ajaks omandatud 10-klassiline haridus.¹⁰² Pärast ametisse nimetamist, kuid enne notarina tööle asumist oli ta kuni 1946. aasta veebruarini praktikal Kohtuministeeriumis ning alustas notarina tööd Kilingi-Nõmmel märtsis 1946. aastal.¹⁰³ Samal ajal õppis ta kuuekuulistel juriidilistel kursustel Tallinnas, mis jäid lõpetamata,¹⁰⁴ kuna 15. juulil 1946 vabastati ta töölt notari väärkuse diskrediteerimise pärast ning süüdistatuna 705,50 rubla suuruse puudujäägi tekitamises.¹⁰⁵ Pärast vallandamist notari kohalt töötas Linda Ivanova Tartu linna naistenoüandlas meditsiiniregistraatorina.¹⁰⁶

Lehti Luiga¹⁰⁷ töötas aastatel 1945–1948 Kärkla riiklikus notariaalkontoris algul sekretärina ja hiljem notarina. Tema on kõigist eelnimetatud naistest esimene, kes notariametisse määratuna oli juba enne omandanud Tartu Ülikoolis juriidilise kõrghariduse 1942. aastal.¹⁰⁸ Juhtum on äärmiselt huvipakkuv, sest saksaegne haridus ei saanud olla soovitusel sõjajärgses Eestis. Tema abikaasa Enno Rõuk oli olnud Saksa armee ohvitser ja sattus pärast sõda vangi. Lehti Luiga abiellus uuesti, samuti Saksa poolel sõjas osalenud Peeter Luigaga, kuid viimane leidis rakendust nõukogude süsteemis (põllutöö rahvakomissariaadi maakorraldajana). Aastatel

⁹⁹ Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 244.

¹⁰⁰ *Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanute ja õigusteadust õpetanute nimekiri 1919–1989*. (Tartu: Tartu Ülikool 1989), 37.

¹⁰¹ Linda Ivanova (snd Kärner, isanimi Juhan) sündis 13.04.1924 Tartumaal Kavilda vallas Puhja külas. Vahtre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 236; EAA, P-766-10-18, l. 1.

¹⁰² EAA, P-766-10-18, l. 45.

¹⁰³ *Ibid*, l. 6, 8, 11.

¹⁰⁴ *Ibid*, l. 48p.

¹⁰⁵ *Ibid*, l. 4.

¹⁰⁶ *Ibid*, l. 8.

¹⁰⁷ Lehti Luiga (snd Sütt, 1942 Rõuk, isa kooliõpetaja Juhan Luiga) sündis 21.03.1918 Tartus, lõpetas 1937. aastal Tartu Linna Tütarlaste Gümnaasiumi. Lauri Lindström, Toomas Hiio, Helina Tamman, jt, *Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944, III. Matriklinumbrid 10192–19954* (Tartu: Tartu Ülikool, 1994), 302.

¹⁰⁸ Alustas Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas õpinguid 1938. aastal ja lõpetas selle 1942. aastal. Lindström jt, *Album Academicum III*, 302.

1948–1949 töötas Lehti Luiga riikliku notarina Järva-Jaanis, hiljem ETKVLi ametniku ja juristina Tallinnas.¹⁰⁹

1946. aastal ja järgnevatel aastatel notariametisse määratud naised olid tavaliselt omandanud või omandasid notarina töötamise ajal juriidilise hariduse. 1946. aastal alustas Haapsalu riikliku notarina tööd Linda Rummel,¹¹⁰ 1947. aastal asus riikliku notarina Mustveesse ametisse Evi Fedina¹¹¹ ning samal aastal (ilmselt pärast Fedina minekut Paidesse) sinnasamasse ka Ida Saareluht.¹¹²

Nimetatud näidetest ilmneb, et ehkki Nõukogude okupatsiooni taaskehtestamisel peeti notaritel juriidilise kõrghariduse olemasolu vajalikuks, määrati ametisse ka ilma erialase hariduseta naised ning vaid üksikutel oli kõrgem õigusharidus. Peamine erialane ettevalmistus oli omandatud notarite ettevalmistuskursustel NSV Liidu tagalas Moskva oblastis Jegorjevskis või Tallinna Juriidilises Koolis. Ametikoha saamist ning sellel püsimist võis mõjutada ka parteiline kuuluvus.

Kokkuvõte

Eesti esimeste naissoost notarite ametisse astumine peegeldab selgelt toonases ühiskonnas toimunud protsesse. Eesti iseseisvumine tõi naistele kaasa võimaluse omandada juriidilist kõrgharidust. Samas ei avanenud naistudengite õppima asumisega Tartu Ülikooli õigusteaduskonda kohe ja kergelt võimalusi erialasel tööl karjääri teha. Esimene naisnotar Ilma Sarepera nimetati ametisse alles 1936. aastal. Tähelepanuväärne on, et esimene naisnotar jäi ühtlasi ka ainukeseks naisnotariks kuni 1944. aastani, mil nõukogude võimu taaskehtestamisel hakati aktiivselt naised notariteks nimetama.

¹⁰⁹ Vahtrre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 247, Lindström jt, *Album Academicum III*, 302.

¹¹⁰ Linda Rummel sündis 08.05.1925 Narvas, töötas aastatel 1946–1950 riikliku notarina Haapsalus ja 1950–1955 Valgas, lõpetas Tallinna Juriidilise Kooli 1950. aastal. Vahtrre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 258.

¹¹¹ Evi Fedina (sünd Jaagumäe) sündis 21.12.1923 Järvamaal Paides, lõpetas 1942. aastal Paide Kaubanduskooli ja 1947. aastal Tallinna Juriidilise Kooli, Mustvees tegutses notarina lühikest aega ja aastatel 1947–1952 oli riiklik notar Paides. Vahtrre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 233.

¹¹² Ida Saareluht sündis 06.02.1922 Viljandimaal Karksi vallas, lõpetas 1947. aastal Tallinna Juriidilise Kooli, töötas notarina Mustvees ja Otepääl aastatel 1947–1949. Vahtrre, *Eesti Notariaadi ajalugu*, 259.

Otsesest vastuseisu naiste määramisele notariks enne Teist maailmasõda ei olnud. Samas ei olnud naisjuristide poolt ka mingit tungi sellele ametikohale. Naisjuristide leiget huvi notariameti vastu võib tõenäoliselt seletada objektiivsete põhjustega: õigusteaduskonna lõpetanud naised eelistasid majanduskriisi tingimustes pigem madalalpalgalist, kuid stabiilset sissetulekut tagavat töökohta kantselei-ametnikuna. Mitmed otsustasid ka advokaadikarjääri kasuks.

Suurema hulga naisnotareid nimetas ametisse alles nõukogude võim. Repressioonid ja varasema juristkonna väljavahetamine või ümberorienteerumine 1940. aastatel tõid kaasa uued tööhõive perspektiivid. Naiste võimalused asuda notariametisse küll tunduvad laienesid, kuid samal ajal ei peetud enam oluliseks mitte niivõrd juriidilise hariduse olemasolu, kuivõrd nõukogude võimule lojaalseid vaateid ja parteilisust.

Merike Ristikivi, *PhD*, on Tartu Ülikooli õiguse ajaloo dotsent
Heli-Triin Räis, *õigusteaduse magister*, on jurist